

ANMELDELSER

Johannes Knutsson: Polisen och våldet — polisanmält våld och våld mot polisman i Stockholm år 1978. Allmän kriminologi/Sociologiska institutionen, Stockholms universitet. Stockholm 1980 (stencilerad).

Gunnar Nordhus — Edvard Vogt: Volden og dens ofre. En empirisk undersøkelse. Cappelen. Oslo 1981.

Redaktionen för NTFK har bett mig skriva en gemensam recension av båda ovan nämnda rapporter. Det är en meningsfull kombination. Polisvåld — alltså våldshandlingar som begåtts eller misstänks ha begåtts av polis i samband med tjänsteutövning — är ett centralt tema i båda rapporterna.

Knutssons material består av brottsanmälningar om våld mot polis och våld av polis i Stockholm år 1978. Uppgifter från förhørsprotokoll etc. kompletteras i viss utsträckning med intervjuer och observationer. De 331 fallen av våld mot polis — vilket motsvarar 0.1 % av alla polisiära ingripanden i Stockholm under samma tid — utlöstes oftast av olika slags ordningsstörande beteenden. Gärningsmännen var i 70 % av fallen påverkade av alkohol. Blott en femtedel erkänner brottet, de övriga nekar eller minns inte vad som hände. Vanligaste påföljden var böter.

Stockholmspolisen inregistrerade 95 anmälningar om våld av polis år 1978. Nästan varannan anmälan var en s.k. »motanmälan« — anmälaren hade alltså tidigare fått veta att han själv kommer att åtalas för våld mot polis etc. Flerparten av anmälningarna hänförde sig till våld vid själva polisengripandet. Hälften av anmälarna hade varit berusade i våldssituationen: en tredjedel var kraftigt berusade och 5 % mycket kraftigt berusade. Utredningen av anmälningar om våld av polis sker enligt en speciell procedur: saken går direkt till åklagarmyndigheterna där den lottas på åklagare i chefsbefattning. Denne leder förundersökningen. I flertalet fall ledde förundersökningen inte till beslut om åtal. Detta kan bero på att det var frågan om berättigat nödvärn (Knutsson förmodar att en del av anmälarna har oriktiga föreställningar om polisens befogenheter), på att misshandel ej kunnat ledas i bevis, t. ex. på grund av att vittnen saknas, på grund av att anmälan befunnits eller kan antas vara gjord mot bättre vetande eller på grund av att brott av annan orsak ej kan styrkas. Fem av de 95 anmälningarna ledde till åtal, av vilka i sin tur tre ledde till frikännande och två till fällande dom. Knutsson diskuterar olika sätt att sänka våldsnivån och pekar bl. a. på möjligheterna att aktivera informella kontrollmekanismer inom poliskåren.

Den norska rapporten utgår från en helt annan typ av material: samtliga läkarbehandlade fall av våld i Bergenområdet under en 18 månaders period 1974—1975. Det s.k. huvudmaterialet består sålunda av intervjuer med 320 vuxna våldsoffer, som rapporterar 353 läkarbehandlade våldshändelser. Offrena tillfrågades också om tidigare våldshändelser, vilket ledde till en ansenlig utvidgning av materialet. Arbetsinsatsen är imponerande — offren har i regel intervjuats tre gånger.

Boken utgör ett slags sammandrag av den egentliga rapporten — egentligen 25 delrapporter på sammanlagt 10 000 sidor — som skall publiceras senare. Det hade

varit klokare att göra tvärtom: först publicera detaljerna och sen ge ut ett populärt sammandrag. Nu tvingas läsaren ibland anteckna frågetecken i marginalen: frågor om metod och urvalsprinciper som inte får sitt svar, så länge den mer grundliga redovisningen saknas.

Resultaten bekräftar tidigare undersökningars bild av Norge som ett ganska idylliskt land vad våldsbrottslighet beträffar: mindre än en promille av befolkningen i Bergenområdet blev under ett års tid offer för våld som krävde läkarbehandling. Omkring 40 % av de läkarbehandlade fallen ledde till sjukhusintagning, som dock sällan varade mer än en vecka. En tredjedel av våldshändelserna polisanmälades och c. 14 % omtalades i tidningspressen. Våldsoffren var berusade i tre fall av fyra. Boken innehåller särskilda kapitel om familjevåld och våld mot barn. Med förbigående av dessa avsnitt — och av de intressanta möjligheterna till jämförelser med bl. a. övriga nordiska offerundersökningar — skall jag i det följande blott behandla polisvåldet.

De norska forskarna hade inte på förhand räknat med möjligheten av polisvåld: när det visade sig att en anseelig del av våldshändelserna hamnade i kategorin polisvåld (7 % av de 353 läkarbehandlade fallen i huvudmaterialet) blev den föremål för speciell uppmärksamhet. Klassificeringen redovisas inte helt tillfredsställande: läsaren får sålunda inte veta antalet fall av nödvärn och annat berättigat våld, som enligt författarnas terminologi inte är »våldshandlingar«. Och varför saknas systematisk redovisning av polisvåldsoffrens berusning — en av allt att döma betydelsefull variabel (inte blott på grund av minnesförlostproblematiken)? Polisvåldsfallen befanns till sin natur avvika från övriga fall av våld. Våldet var sålunda i regel mer långvarigt — upprepade slag etc. Offren utgjorde en speciellt resurssvag undergrupp bland de över lag resurssvaga våldsoffren: det är ofta frågan om lågutbildade personer med alkohol-, arbetslöshets- och hälsoproblem och med talrika registreringar för brottslighet. Anmälan om polisvåldet gjordes i knappt ett fall av tio, vilket i boken förklaras med bl. a. polisens obenägenhet att ta emot anmälningar om våld av polis. Mot den bakgrunden är författarnas uppenbara indignation förståelig: boken blir till vissa delar en stridsskrift.

Den omgivande sociala miljön påverkar alltid forskningen. Knutssons val av problemområden och balansen mellan olika avsnitt påminner om att han under arbetet på rapporten haft mer kontakter med poliser än med offer för polisvåld. Knutsson är dock samvetsgrann i materialredovisningen, försiktig i slutsatserna och kritisk beträffande det egna materialets begränsningar. Han har bemödat sig om att se saken från mer än en sida. Nordhus och Vogt utgår å sin sida från flera tusen offerintervjuer och framställningen bygger på offrens syn på vad som ägde rum vid konfrontationen med polisen. Det är legitimt att bedriva forskning så. Perspektivets begränsningar bör dock klart medvetengöras. Läsare av den norska rapporten kan få intrycket att författarna går i god för att offerberättelserna är sanna. Är detta möjligt? Lika säkert som att i varje poliskår utövas olaga våld, lika säkert är att bland anklagelserna för olaga våld finns sådana som — uppsåtligt eller icke — är ogrundade. Inte ens en opartisk bedömare med tillgång till båda parternas och kanske också eventuella vittnens utsagor kan nödvändigtvis

alltid sluta sig till den definitiva sanningen. Ä svårare måste det vara att bygga bedömningarna enbart på den omständigheten att offren upprepat samma version vid olika tillfällen eller på att objektivt kontrollerbara fakta i deras berättelser, såsom civilstånd, sjukdomar etc. befinnes vara riktiga (Nordhus & Vogt s. 25).

Den upphetsade norska debatten om Bergenrapporten förefaller dock i mycket att ha slagit slint i sin inriktning på forskarna och forskningsprocessen. Må vara att vissa invändningar kan göras mot metod och rapportering. Men för den rättspolitiska problematiken är det inte nödvändigtvis av utslagsgivande betydelse om antalet fall av polisvåld på en viss ort under en viss tid har skattats till 20, om det riktiga antalet är t. ex. 15 eller 10.

Olikheterna i material och utgångspunkt begränsar förstås möjligheterna till detaljjämförelse av de två rapporterna. Redan kontrollklimatet är olika. Vid tolkning av nordisk brottsstatistik pekas ibland på de mer legalistiska och byråkratiska traditionerna i Sverige och Finland, som bl. a. förmodas ta sig uttryck i mer samvetsgrann registrering av lagbrott än vad som sker i Danmark och Norge. Nordhus och Vogt nämner polisens vägran att ta emot anmälningar som en förklaring till att anmälan görs så sällan i Bergen. Tanken att svensk polis inte skulle reglements-enligt diarieföra en formell brottsanmälan är tydligen så oerhörd (?) att Knutsson inte ens nämner möjligheten. — Skillnaderna i de norska och svenska materialens sammansättning — de norska offren tycks t. ex. vara yngre och mer brottsbelastade — kan åtminstone till en del förklaras med hänvisning till förmodade variationer i anmälningsbenägenhet. Men vad beror det på att det anmälda polisvåldet i Stockholm oftast tycks ha ägt rum vid själva polisgripandet medan det i Bergen vanligen är frågan om våld under transporten eller på polisstationen? Här finns uppslag för fortsatta undersökningar.

Att konstatera att de motsatta perspektiven berikar varandra blir lätt en konventionell kliché. Jag vill därför understryka hur intensivt jag upplevde att min insikt i polisvåldsproblematiken skulle ha förblivit bristfällig, om den hade baserats på blott endera av de två rapporterna.

Patrik Törnudd

Som nævnt i ovenstående anmeldelse afstedkom Nordhus og Vogts bog en ophidset debat i Norge. Justisdepartementet nedsatte et undersøgelsesudvalg bestående af professor Anders Bratholm og høyesterettsadvokat Hans Sternberg-Nielsen. Det afgav sin rapport den 22. februar. Umiddelbart før dette blad blev afleveret til trykkeriet, forelå den trykt, *Rapport om politivold*, Universitetsforlaget (Oslo) 1982. Den giver på alle væsentlige punkter fuld opbakning til Nordhus og Vogt.

V. G.